

PIOTR LISTOS

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

MAŁGORZATA DYLEWSKA

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

MAGDALENA GRYZIŃSKA

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

RYS HISTORYCZNY PRAWNYCH ASPEKTÓW
OCHRONY WETERYNARYJNEJ ZWIERZĄT W POLSCE

WSTĘP

Od zarania dziejów bliska bytność zwierząt wokół siedzib ludzkich wymuszała wchodzenie z nimi w rozmaite interakcje. Człowiek, ze względu na swoje możliwości intelektualne i przynależne gatunkowi ludzkemu niezwykle zdolności adaptacyjne, szybko nauczył się podporządkowywać sobie i użytkować zwierzęta. W początkowym okresie ewolucji, przez wiele tysięcy lat, świat zwierzęcy stanowił dla człowieka obszar zainteresowania jako źródło żywności, futer, skór oraz kości, z których wykonywane były ozdoby i narzędzia. Dopóki człowiek nie zyskał przewagi nad przyrodą, sam potrzebował ochrony przed jej siłami. Zajmując się myślistwem i zbieractwem, często stawał się ofiarą polujących zwierząt. Z czasem jednak zyskał przewagę i stał się gatunkiem dominującym w otaczającym go świecie, rozpoczynając jego intensywną eksploatację. Nierozzerwalny kontakt człowieka ze światem zwierzęcym na przestrzeni dziejów przybierał także formę praktyk religijnych¹.

Egzystowanie człowieka bez możliwości czerpania korzyści ze zwierząt nie byłoby możliwe. Zwierzęta — przeciwnie: gdyby w ich otoczeniu nie było człowieka, mogłyby żyć swobodnie. Skłoniło to ludzi do podejmowania działań, mających na celu ochronę otaczających ich zwierząt, w szczególności tych gatunków, z których ludzkość czerpała największe korzyści. Początkowo działania takie przybierały formę norm zwyczajowych, a następnie, wraz z upływem czasu, formę prawa pisanego.

¹ A. Milke, *Miejsce ochrony prawnej zwierząt w obszarze wolności gospodarczej człowieka*, [w:] *Prawo ochrony przyrody a wolność gospodarcza*, red. M. Górski, Łódź 2011, s. 21.

Prawo to ewoluowało, przybierając ostatecznie formę nakreśloną przez obowiązujące obecnie regulacje prawne.

Traktowanie przez człowieka zwierząt jako sfery wymagającej objęcia aktami prawnymi rozpoczęło się dopiero na początku XIX w. Proces rozwoju myśli ludzkiej w zakresie statusu prawnego zwierząt wskazał, iż człowiek powinien się odnosić do otaczającego go świata zwierzęcego z szacunkiem. Zatem bezsporne stało się, iż zwierzętom należna jest efektywna ochrona w każdej płaszczyźnie, gdyż każde zwierzę bez względu na to, czy występuje w stanie wolnym czy też nie, jest elementem różnorodności biologicznej otaczającej człowieka.

Cele i treści stanowionego prawa o ochronie zwierząt kształtowały się według potrzeb człowieka, zmieniających się w poszczególnych epokach historycznych. Najdawniejsze motywy ochrony wybranych gatunków zwierząt opierały się na wierzeniach religijnych. Obok motywu religijnego w tworzeniu przez człowieka podstaw prawnej ochrony zwierząt znaczącą rolę odegrały treści gospodarcze. Pierwsze nakazy i zakazy odnosiły się bowiem do konkretnych gatunków zwierząt i miały na celu zabezpieczenie przywilejów pewnych jednostek — materialnych interesów posiadaczy i użytkowników przyrody².

Przedstawione twierdzenia, wraz z postępującą poprawą warunków życia człowieka, leżą u podstaw kształtującego się na przestrzeni lat poszanowania zwierząt przez człowieka, także w aspekcie tworzenia ich prawnoweterynaryjnej ochrony³.

POCZĄTKI PRAWNO-WETERYNARYJNEJ OCHRONY ZWIERZĄT

Rozwój historyczny prawnoweterynaryjnej ochrony zwierząt jest w sposób nierozzerwalny powiązany z rozwojem medycyny. Droga, jaką na przestrzeni wieków rozwijały się obie dziedziny, była wspólna u wszystkich narodów pierwotnych. Poddając analizie historię weterynaryjnej ochrony zwierząt, należy zwrócić szczególną uwagę na powstanie oraz rozwój medycyny zapobiegawczej i leczniczej jako samodzielnej gałęzi wiedzy przyrodniczej. Dzięki zawartym w piśmiennictwie opisom badań metodycznych dzieje weterynaryjnej ochrony zwierząt można prześledzić od czasów najdawniejszych do współczesnych⁴.

² Przykładowo: w 1420 r. Władysław Jagiełło ustanowił pierwszy w dziejach aktów łowieckich okres ochronny dla zwierzyny. W statucie warckim, potwierdzającym powyższe postanowienie, odczytujemy jego przesłanki: „ponieważ polujący na zające zwykł czynić biednym ludziom niemałe szkody, niszcząc ich plony i zboża, rozkazujemy odtąd poczynając od dnia św. Wojciecha (23.04), aż do zebrania plonów zimowych i letnich — zaprzestanie wszelkich łowów”.

³ W. Chodźko, *Polskie prawodawstwo sanitarne w rozwoju historycznym*, Warszawa 1917, s. 9; A. Kądziołka, *Zarys historii medycyny weterynaryjnej i deontologii*, Lublin 1988, s. 17; A. Perenc, *Historia lecznictwa zwierząt w Polsce*, Wrocław-Warszawa 1958, s. 15; T. Rotkiewicz, *Historia weterynarii i deontologii*, Olsztyn 2006, s. 36.

⁴ A. Kądziołka, *op. cit.*, s. 17; T. Rotkiewicz, *op. cit.*, s. 36.

Weterynaryjna ochrona zwierząt powiązana jest ze sztuką zapobiegania chorobom zwierząt oraz ich leczeniem. Etymologia słowa „weterynaria” nie została w sposób jednoznaczny wyjaśniona. Według danych zawartych w piśmiennictwie *veterinus* miał być hodowcą zwierząt lub pasterzem strzegącym stada⁵. Rzymianie stosowali określenie *medicina veterinaria* (sztuka weterynaryjna) lub *medicus veterinarius* (medyk-lekarz weterynaryjny). Nazwy te wywodzili z pojęcia *veterini* (zwierzęta jednokopytne) lub *animalia veterinaria*, co oznaczało zwierzęta juczne (*animals* — istota żyjąca, zwierzę). W kulturze świata antycznego pojęcia weterynaryjne kształtowane były w języku greckim. Sztukę leczenia zwierząt w języku greckim określano *kteniatria* (*ktenos* — zwierzę, *iatrike* — sztuka leczenia). Ludzi zajmujących się lecznictwem zwierząt nazywano *zooiatros*, lecznictwo zwierząt — *zooiatria* (*zoon* — zwierzę, *iatros* — lekarz). Znane były również określenia greckie dotyczące lecznictwa koni (*hipiatria*) oraz bydła (*buiatria*, *buiatrike*)⁶.

Problematyka prawnoweterynaryjnej ochrony zwierząt na ziemiach polskich tworzy bardzo rozległy chronologicznie zakres badawczy.

Choroby zakaźne zwierząt niejednokrotnie nawiedzały terytorium Polski w XIII w. Powodowały znaczne straty w pogłowie zwierząt hodowlanych, co w sposób bezpośredni przekładało się na zdrowie i życie ludzi. Jedną z głównych przyczyn ich rozprzestrzeniania się były wędrówki ludów oraz prowadzone wojny⁷.

Szerzące się wśród ludzi epidemie chorób zakaźnych zainicjowały działania mające na celu likwidowanie ognisk choroby zakaźnej oraz zmierzające do ograniczenia ich rozprzestrzeniania się. W sposób szczególny zwracano uwagę na choroby występujące wśród zwierząt, które stanowiły zagrożenie dla zdrowia i życia człowieka (tzw. zoonozy)⁸. W tym właśnie celu zaczęto tworzyć prawne normy postępowania, mające za zadanie ograniczenie możliwości wystąpienia ogniska choroby zakaźnej, niebezpiecznej dla ludzi i zwierząt, oraz określające zasady postępowania w przypadku pojawienia się choroby. Początkowo zasady postępowania miały charakter norm zwyczajowych, następnie ujęte zostały w przepisach prawa⁹.

⁵ Należałoby sądzić, iż ów pasterz powinien być znawcą nie tylko zdrowia, lecz także chorób występujących u zwierząt oraz powinien umieć je leczyć.

⁶ A. Perenc, *op. cit.*, s. 15; T. Rotkiewicz, *op. cit.*, s. 36.

⁷ Pierwsza wzmianka historyczna o występowaniu na obszarze Polski choroby zakaźnej zwierząt domowych pochodzi z 1211 r.: „Roku 1211 przyłączywszy się zaraza morowa do głodu pozbawiła życia przez trzy ciągłe lata wiele ludzi i zwierząt”. Przemieszczanie się ludności oraz prowadzone wojny były przyczyną rozprzestrzeniania się pomoru bydła rogatego (przypuszczalnie księgosuszu), który przez setki lat, co pewien czas nawiedzał Europę. Pojawiające się ogniska księgosuszu były też jednym z silniejszych bodźców, które przyspieszyły powołanie do życia uczelni weterynaryjnych.

⁸ Jednymi z pierwszych obserwatorów, którzy na początku XVIII w. podali dokładny opis objawów chorobowych występujących u zwierząt oraz stwierdzonych podczas badania sekcyjnego, byli włoscy lekarze Giovanni Maria Lancisi i Bernardino Ramazzini.

⁹ W. Chodźko, *op. cit.*, s. 9; A. Kądziołka, *op. cit.*, s. 17; A. Perenc, *op. cit.*, s. 15; T. Rotkiewicz, *op. cit.*, s. 36.

Na ziemiach polskich pierwsze uregulowania dotyczące postępowania w sytuacji wystąpienia chorób zakaźnych powstawały wraz z rozwojem prawa lokalnego, ustanowionego na zasadach miejskiego prawa magdeburskiego. Stanowiły one zawiązek praw lokalnych o charakterze policyjno-weterynaryjnym¹⁰. Przepisy te tworzone były głównie przez samorządne gminy miejskie. Zasadniczymi źródłami prawa były wilkierze uchwalane przez rady miejskie lub ustalane przez miejskich panów feudalnych¹¹. Akty prawne w sprawach weterynaryjnych, ustanowione przez monarchów, zaczęły ukazywać się od XV w. W niektórych bowiem przypadkach rada miejska, chcąc nadać swojej uchwale wyższą rangę, odwoływała się do króla w celu zatwierdzenia jej postanowień. Zatwierdzenie postanowień uchwały przez króla zmieniało ją w przywilej lub edykt królewski¹².

Jednym z pierwszych aktów prawnych o charakterze ogólnopaństwowym, poddającym regulacji zwalczanie chorób zakaźnych i zaraźliwych na obszarze całej Rzeczypospolitej, była Konstytucja Sejmowa z 1774 r. W myśl jej przepisów zwalczanie chorób zakaźnych i zaraźliwych występujących u zwierząt zostało przekazane osobom zajmującym się leczeniem ludzi¹³. Była to pierwsza w historii próba ogólnopaństwowej prawnej regulacji zwalczania chorób zakaźnych występujących u zwierząt na ziemiach polskich¹⁴.

Podobny charakter w zakresie zwalczania chorób zakaźnych miały przepisy Konstytucji Szpitalnej z 1775 r. W przypadku pojawienia się ogniska epidemii nakazywała ona lekarzom szpitalnym pełnić funkcje lekarza sanitarnego, którego zadaniem było czuwanie nad całym powiatem¹⁵. W ówczesnej Polsce realizacja omawianych przepisów była trudna z uwagi na fakt, iż w kraju brakowało lekarzy. Nałożenie na lekarzy szpitalnych obowiązków związanych ze zwalczaniem chorób zakaźnych u zwierząt nie było trafnym rozwiązaniem, gdyż lekarze, zaabsorbowani opieką nad ludźmi, nie angażowali się w zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt.

¹⁰ Zgodnie z § 31–33 wilkierza miasta Krakowa z 1468 r. pędzenie świń ulicami miasta może odbywać się tylko w porze letniej i pod nadzorem pasterza, o ile zwierzęta są własnością mieszczan krakowskich; świnie biegające swobodnie po terenie miasta ulegną konfiskacie na rzecz miasta, a do pędzenia świń są wyznaczone ulice położone wzdłuż murów obronnych miasta.

¹¹ Najstarszym znanym aktem prawnym z zakresu prawa sanitarno-weterynaryjnego na ziemiach polskich jest wilkierz miasta Krakowa z 1364 r. o sprzedaży ulicznej ryb.

¹² W. Chodźko, *op. cit.*, s. 9; A. Kądziołka, *op. cit.*, s. 17; T. Rotkiewicz, *op. cit.*, s. 36.

¹³ „Każdy doktor i felczer powinien objechać powiat swój, tj. rewir szpitalny, jeżeliby szerzyć się w nim miały jakie choroby epidemiczne; powinien też być przestrzegać, żeby w przypadku zarazy na bydło i owce nie pozwałał się jej rozszerzać” (A. Perenc, *op. cit.*, s. 336).

¹⁴ A. Kądziołka, *op. cit.*, s. 17; A. Perenc, *op. cit.*, s. 15; T. Rotkiewicz, *op. cit.*, s. 36.

¹⁵ W. Chodźko, *op. cit.*, s. 9; A. Perenc, *op. cit.*, s. 15.

POLSKIE USTAWODAWSTWO WETERYNARYJNE

Pierwszym polskim aktem prawnym, wydanym po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., regulującym materię zwalczania chorób zakaźnych u ludzi i zwierząt, była Ustawa z dnia 25 lipca 1919 r. w przedmiocie zwalczania chorób zakaźnych oraz innych chorób występujących nagminnie (Dz.U. Nr 67, poz. 402). Przepisy powoływanej ustawy poddając regulacji głównie zwalczanie chorób zakaźnych występujących u ludzi, przewidywały też środki, które były właściwe w przypadku zwalczania chorób zakaźnych u zwierząt¹⁶.

W art. 3 ust. c ustawy z 1919 r. wskazane zostały cztery jednostki chorobowe o zoonotycznym charakterze — wąglik, nosacizna, włośnica oraz wodowstręt, które podlegały obowiązkowi zgłaszania. Omawiana ustawa zobowiązywała lekarzy weterynarii do powiadomienia władz komunalnych o zauważonych podczas wykonywania zawodu przypadkach zarażenia się ludzi wąglikiem, nosacizną lub wścieklizną. Art. 11 pkt 4 ustawy nakazywał przymusowe leczenie lub wytepienie zwierząt roznoszących zarazki wskazanych chorób. Ustawodawca dopuszczał także podjęcie takich działań w celach zapobiegawczych. Aktem wykonawczym do ustawy było rozporządzenie Ministra Zdrowia Publicznego i Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych z dnia 30 stycznia 1922 r., określające szczegółowe zasady zwalczania wścieklizny u ludzi oraz zwierząt. Rozporządzenie, regulując w głównej mierze postępowanie z ludźmi pokąsanymi przez zwierzęta chore na wściekliznę lub o nią podejrzane, wskazywało także zasady postępowania z chorymi lub podejrzanyymi o tę chorobę zwierzętami. Osobą odpowiedzialną za odpowiednie postępowanie ze zwierzęciem był państwowy lekarz weterynaryjny. Art. 2 powoływanego rozporządzenia Ministra Zdrowia Publicznego i Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych w przedmiocie zwalczania wścieklizny u ludzi i zwierząt stanowił, iż do czasu interwencji państwowego lekarza weterynaryjnego, w przypadku pokąsania człowieka przez zwierzę, nie było dopuszczalne wykonywanie jakichkolwiek zabiegów leczniczych u zwierząt. Postępowanie zaś z samym zwierzęciem uregulowane było w sposób szczegółowy w obowiązujących przepisach weterynaryjno-policyjnych.

Zawarte w treści rozporządzenia z dnia 2 lutego 1925 r. w sprawie zwalczania wścieklizny u ludzi i zwierząt (Dz.U. R.P. Nr 10, poz. 79) rozwiązania prawne, dotyczące zwalczania wścieklizny u zwierząt, w szczególności określające sposób postępowania ze zwierzęciem podejrzanym o wściekliznę w przypadku, gdy doszło do pogryzienia człowieka, zasługują na szczególną uwagę. Na ich fundamencie bowiem ustawodawca kształtował w kolejnych latach zasady zmierzające do skutecznego zwalczania wścieklizny u zwierząt.

¹⁶ J. Buczek, *Wścieklizna — historia, stan obecny, kontrola epidemiologiczna*, „Medycyna Weterynaryjna” 1999, nr 55, s. 783–787; M. Rudy, *Wstęp do prawa sanitarnego i weterynaryjnego*, Wrocław 2010, s. 12–21.

Ustawa z 25 lipca 1919 r. w przedmiocie zwalczania chorób zakaźnych oraz innych chorób występujących nagminnie obowiązywała na terytorium Rzeczypospolitej do roku 1935, kiedy została zastąpiona Ustawą z dnia 21 lutego 1935 r. o zapobieganiu chorobom zakaźnym i o ich zwalczaniu (Dz.U. Nr 27, poz. 198). Nowa ustawa rozszerzyła katalog chorób zakaźnych występujących u zwierząt lub w produktach pochodzenia zwierzęcego, niebezpiecznych dla człowieka, o gruźlicę oraz gorączkę falistą (choroba Banga). Ustawa nakładała jednocześnie obowiązek na właściwe organy sanitarne powiadomienia powiatowego lekarza weterynaryjnego o stwierdzonym przypadku wystąpienia zoonozy. Takie rozwiązanie stwarzało warunki do skutecznej eliminacji ogniska choroby u zwierząt, a tym samym umożliwiało ochronę życia i zdrowia ludzi.

Aktem prawa, wprowadzającym po raz pierwszy wyłącznie przepisy dotyczące weterynaryjnej ochrony zwierząt w przedmiocie zwalczania ich chorób zakaźnych, było Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Dz.U. RP. Nr 77, poz. 673)¹⁷.

Część pierwsza rozporządzenia z 22 sierpnia 1927 r. zawierała wykaz chorób objętych obowiązkiem zgłaszania i zwalczania (art. 20), ogólne kompetencje państwowych organów administracyjnych w zwalczaniu chorób (art. 2–8), ustalała katalog środków ułatwiających zapobieganie rozprzestrzenianiu się chorób oraz środków, które mogłyby być zastosowane lub zarządzone w celu likwidacji chorób (art. 10–19 i 22–26). Druga część zawierała natomiast wskazanie konkretnych środków do zwalczania każdej z wymienionych w niniejszym rozporządzeniu chorób.

W wykazie chorób zakaźnych objętych obowiązkiem zgłaszania i zwalczania zawartym w art. 20 omawianego dokumentu zawartych było 17 chorób zakaźnych zwierząt (pkt a–p), a mianowicie: księgosusz, zaraza płucna bydła rogatego, pryszczycza, wąglik, szelestnica, zaraza dziczyzny i bydła rogatego, gruźlica bydła rogatego w postaci otwartej (płuc, wymienia, macicy i jelit), nosaczna zwierząt jednokopytowych, ospa owcza, zaraza stadnicza koni, otręt koni i bydła rogatego, świerzby zwierząt jednokopytowych i owiec, wścieklizna, pomór i zaraza świń, cholera drobiu i pomór kur. Zgodnie z art. 29 lit. a rozporządzenia Minister Rolnictwa był upoważniony w drodze rozporządzenia wprowadzić dla całego terytorium państwa lub jego części obowiązek zgłaszania oraz wskazać sposób zwalczania także innych chorób, niewymienionych w art. 20. Minister Rolnictwa uprawniony był również do wyłączenia od obowiązku zgłaszania poszczególnych

¹⁷ J. Buczek, *op. cit.*, s. 783–787; Z. Gliński, K. Buczek, *Kompendium chorób odzwierzęcych*, Lublin 1999, s. 38; A. Kądziołka, *op. cit.*, s. 17; J. Kołacz, *Wścieklizna lisów w Polsce*, „Medycyna Weterynaryjna” 1990, nr 46, s. 229–234; H. Mól, *Sytuacja epizootyczna wścieklizny zwierząt w Polsce w trzy lata od rozpoczęcia szczepień ochronnych lisów*, „Życie Weterynaryjne” 1996, nr 10, s. 337–340; A. Perenc, *op. cit.*, s. 15; W. Radecki, *Ustawy o ochronie zwierząt, o doświadczeniach na zwierzętach — z komentarzem*, Warszawa 2007, s. 29; T. Rotkiewicz, *op. cit.*, s. 36; M. Rudy, *op. cit.*, s. 12–21.

chorób wymienionych w art. 20 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych.

Rozporządzenie to obowiązywało niemal 70 lat. W tym czasie Minister Rolnictwa rozszerzył katalog chorób wymienionych w jego art. 20. Wynikiem tego było poszerzenie listy chorób o: influencę, niedokrwistość zakaźną koni, posocznicę karpi, zgnilec amerykański i europejski, chorobę roztocową pszczoł, chorobę cieszyńską, brucelozę świń, bydła, owiec i kóz, rzekomy pomór drobiu, myksomatozę królików, chorobę pęcherzykową świń, enzootyczną białaczkę bydła oraz pomór królików. Obowiązek zwalczania gruźlicy u bydła został także rozszerzony na wszystkie jej postacie oraz na gruźlicę występującą u owiec, kóz, świń i koni.

Głębokie zmiany w organizacji służby weterynaryjnej wprowadziła Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa oraz o Państwowej Inspekcji Weterynaryjnej (Dz.U. z 1997 r. Nr 60, poz. 369 z późn. zm.). Ustawa ta, wchodząc w życie, uchyliła obowiązujące do tego czasu Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych oraz przepisy wykonawcze wydane na jego podstawie. Na mocy ustawy z dnia 24 kwietnia 1997 r. funkcjonująca dotychczas służba weterynaryjna została przekształcona w mającą własne organy i kompetencje policję administracyjną. Pierwotnie funkcjonowała ona pod nazwą Państwowa Inspekcja Weterynaryjna, a następnie jako Inspekcja Weterynaryjna.

Nowo utworzona Inspekcja Weterynaryjna (podobnie jak inne istniejące inspekcje) zaczęła funkcjonować jako instytucja, w skład której wchodzi organy różnych szczebli, powołana do pełnienia określonych zadań, głównie o charakterze kontrolnym. Powołana do życia Inspekcja Weterynaryjna stanowi specjalną strukturę administracji rządowej z własnymi organami na poziomie centralnym i terenowym oraz z własną wewnętrzną strukturą organizacyjną. Wszystkie organy Inspekcji Weterynaryjnej posiadają uprawnienia wykonawcze, bez uprawnień prawodawczych. Realizują one powierzone im zadania we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność, zgodnie z zasadami postępowania administracyjnego¹⁸.

Wykonywane przez Inspekcję Weterynaryjną zadania ochrony weterynaryjnej zwierząt można określić jako zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt oraz prowadzenie ich rejestru, sprawowanie nadzoru nad jakością zdrowotną żywności pochodzenia zwierzęcego, w tym nad warunkami sanitarnymi jej pozyskiwania, produkcji i przechowywania, jak również nad jakością zdrowotną środków żywienia zwierząt. Do kompetencji Inspekcji Weterynaryjnej, w myśl przepisów powoływanej ustawy z dnia 24 kwietnia 1997 r., należy także nadzór nad obrotem weterynaryjnymi produktami leczniczymi oraz nad zwierzętami przeznaczonymi do rozrodu i nad jakością materiału biologicznego. Do zadań Inspekcji Weterynaryjnej o charakterze planistycznym należy opracowywanie krajowych programów

¹⁸ J. Jagielski, *Kontrola administracji publicznej*, Warszawa 2006, s. 15–25; M. Rudy, *op. cit.*, s. 12–21.

dotyczących realizacji zadań z zakresu zwalczania chorób zakaźnych zwierząt, w szczególności zoonoz, badań kontrolnych zakażeń zwierząt, monitorowania chorób odzwierzęcych i odzwierzęcych czynników chorobotwórczych podlegających obowiązkowi monitorowania oraz związanej z nimi odporności na środki przeciwdrobnoustrojowe u zwierząt, w produktach pochodzenia zwierzęcego i środkach żywienia zwierząt.

Realizacja przez Inspekcję Weterynaryjną zadań „z zakresu” weterynaryjnej ochrony zdrowia zwierząt oraz badanie bezpieczeństwa produktów pochodzenia zwierzęcego nie jest jedynym i prawdopodobnie nawet nie najważniejszym jej zadaniem. Ma ona bowiem przede wszystkim chronić zdrowie publiczne, m.in. poprzez dbałość o zdrowie zwierząt¹⁹.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej spowodowała konieczność implementacji do krajowego porządku prawnego licznych regulacji. Konsekwencją tego była konieczność uchylecia przepisów krajowych, które zostały uchwalone w okresie przedakcesyjnym, a które powielały rozwiązania zawarte w prawodawstwie unijnym lub były z nim sprzeczne.

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, poddając regulacji zagadnienie ochrony weterynaryjnej zwierząt, w przedmiocie ochrony zdrowia zwierząt oraz aspektów administracyjnego zwalczania chorób zakaźnych uchwalił dnia 11 marca 2004 r. nową ustawę o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. z 2008 r. Nr 213, poz. 134).

Powoływana ustawa, której *vacatio legis* określone było datą akcesji, zmieniła część postanowień innych obowiązujących aktów prawnych rangi ustawowej w przedmiocie ochrony weterynaryjnej zwierząt oraz przyczyniła się do implementacji do krajowego porządku prawnego znacznej części unijnego prawodawstwa weterynaryjnego.

Ustawodawca za pomocą odrębnego aktu prawnego poddał regulacji zagadnienie funkcjonowania Inspekcji Weterynaryjnej²⁰, wyłączając tę tematykę z regulacji nakreślającej *stricte* zagadnienia ochrony weterynaryjnej zwierząt oraz zagadnienie wymagań weterynaryjnych dla produktów pochodzenia zwierzęcego.

Ustawa weterynaryjna z dnia 11 marca 2004 r., regulując w sposób szczegółowy zagadnienie ochrony weterynaryjnej zwierząt, uczyniła sposób jej realizowania tożsamym z tym, jaki funkcjonuje w Unii Europejskiej.

Nakreślony model ochrony weterynaryjnej zwierząt przepisami powoływanej ustawy z dnia 11 marca 2004 r. uczynił ją bardziej ukierunkowaną na podstawową jej formę, związaną z tematyką zwalczania chorób zakaźnych. Konkretyzacja poszczególnych zagadnień regulowanych przez przedmiotową ustawę ma miejsce za pomocą aktów niższego rzędu, wydawanych przez upoważnione konstytucyjnie

¹⁹ J. Jagielski, *op. cit.*, s. 15–25; W. Radecki, *op. cit.*, s. 29; M. Rudy, *op. cit.*, s. 12–21.

²⁰ Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej, tekst jedn.: Dz.U. z 2007 r. Nr 121, poz. 842 z późn. zm.

organy. Dzięki uchwaleniu powoływanej nowej ustawy weterynaryjnej ochrona weterynaryjna zwierząt stała się bardziej przejrzysta i skuteczna, w szczególności w swojej podstawowej formie, czyli w kwestii zwalczania chorób zakaźnych.

WNIOSKI KOŃCOWE

Przedstawione uwagi pozwalają na stwierdzenie, iż zwalczanie chorób zakaźnych występujących u zwierząt na przestrzeni lat stanowiło główną formę ich ochrony weterynaryjnej nakreśloną w przepisach prawa polskiego. Przykładem oddziaływania oraz skuteczności stanowionych regulacji jest zwalczanie jednej z najbardziej niebezpiecznych chorób odzwierzęcych, czyli wścieklizny.

Pierwsze przypadki wścieklizny na terytorium Polski zarejestrowano w 1940 r. w okolicach Koszalina, a w latach 1941–1943 w okolicach Gdańska. W latach 1946–1956 notowano rocznie od 1 do 9 przypadków tej choroby, w 1957 r. zarejestrowano 20 przypadków. Dane statystyczne z ówczesnych lat jednoznacznie wskazują, iż od 1957 r. wzrasta w Polsce rola zwierząt dzikich, zwłaszcza lisów, jako głównego źródła wścieklizny.

W okresie obowiązywania powoływanego w niniejszej pracy Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych po raz pierwszy w Polsce przeprowadzono szczepienia ochronne psów przeciwko wściekliźnie.

Zasadniczą przesłanką powstania regulacji prawnych, dotyczących szczepienia ochronnego psów przeciwko wściekliźnie w opisywanym czasie, był fakt, iż to właśnie psy były głównym rezerwuarem wirusa wścieklizny i to u tych zwierząt notowano największą liczbę zachorowań.

Mając na uwadze fakt, że pies jest tym gatunkiem, który najczęściej ma bezpośredni kontakt z człowiekiem, wprowadzenie przez ustawodawcę obowiązku szczepienia ochronnego przeciwko wściekliźnie było w pełni zasadne. Potwierdzają to liczby stwierdzanych przypadków wścieklizny w ówczesnym czasie. W 1949 r. w Polsce stwierdzono 3682 przypadki wścieklizny u zwierząt, głównie psów. Masowe uodparnianie psów rozpoczęto w 1949 r., obejmując szczepieniem przeszło 700 tysięcy psów. Po sześciu latach prowadzenia szczepień ochronnych stwierdzono w Polsce tylko 65 przypadków wścieklizny.

Wprowadzenie obowiązkowych szczepień psów przeciwko wściekliźnie radykalnie zmieniło sytuację epidemiologiczną i epizootologiczną wścieklizny w Polsce. Dzięki szczepieniom ochronnym psów osiągnięto szybki spadek przypadków wścieklizny w populacji tych zwierząt. Spowodowało to jednakże znaczny wzrost liczby przypadków wścieklizny u zwierząt wolno żyjących, a zwłaszcza w populacji lisa rudego.

Kolejnym przedsięwzięciem władz administracyjno-weterynaryjnych w przedmiocie profilaktyki wścieklizny było zapoczątkowanie w 1993 r. doustnego uodparniania lisów przeciwko opisywanej chorobie. W sposób formalny szczepienia lisów wolno żyjących przeciwko wścieklicznie zostały uregulowane w ustawie weterynaryjnej z dnia 24 kwietnia 1997 r. (art. 8). Kwestie związane z określeniem szczegółowych zasad ich przeprowadzania, w szczególności wytyczenie obszaru szczepienia, rodzaju szczepionki oraz sposobu jej podania, zostały pozostawione ministrowi właściwemu do spraw rolnictwa. Rozpoczęte w 1993 r. eksperymentalne doustne szczepienia na obszarze zachodnich województw kraju były kontynuowane w latach następnych, obejmując swym zasięgiem kolejne województwa. W latach 1993–1997 ogółem wyłożono 14 770 100 dawek szczepionki²¹.

Efektywność rozpoczętych szczepień przeciwko wścieklicznie zarówno wśród psów, jak i lisów wolno żyjących znalazła swoje odzwierciedlenie w spadku ogólnej liczby przypadków tej choroby wśród wszystkich gatunków zwierząt. Spowodowało to także spadek możliwości ryzyka zakażenia się wirusem wścieklizny przez człowieka.

Przeprowadzona analiza kształtowania się charakteru ochrony prawnoweterynaryjnej zwierząt w Polsce na przestrzeni lat pozwala stwierdzić, iż wśród wszystkich rodzajów ochrony zwierząt ochrona weterynaryjna ma znaczącą pozycję. W sposób obszerny, a zarazem profesjonalny jest ona skoncentrowana wokół prawnego uregulowania zwalczania chorób zakaźnych zwierząt, w szczególności zoonoz. Wydaje się to być słusznym rozwiązaniem — z uwagi na rolę, jaką spełniają zwierzęta w życiu ludzi, oraz stopień zagrożenia dla zdrowia i życia zarówno ludzi, jak i zwierząt, jakie stwarza potencjalna możliwość pojawienia się epizoocji.

HISTORICAL LEGAL ASPECTS OF THE PROTECTION OF ANIMALS VETERINARY IN POLAND

Summary

Treatment of animals by a man as a sphere that requires legislation began to take place in modern history at the beginning of the nineteenth century. Objectives and content of legislation on animal protection, developed according to the needs of man, has been changing in different historical epochs. One of the main trends of animal protection outlined by law is their veterinary protection. It is a multidimensional form of legal protection of animals and it incorporates in each different kind of animal protection, in Poland delineated by the legislature.

The first regulations on the veterinary protection were formed in Poland along with the development of local law that was established on the principles of the municipal law of Magdeburg. These regulations have evolved over the years, until modern times.

²¹ J. Buczek, *op. cit.*, s. 783–787; Z. Gliński, K. Buczek, *op. cit.*, s. 38; J. Kołacz, *op. cit.*, s. 229–234; H. Mól, *op. cit.*, s. 337–340.

The fact of major importance for the veterinary protection was Polish accession to the European Union. It resulted in the need for implementation of a number of European regulations into national law. Analysis of regulations of veterinary protection in Poland leads to the conclusion that the fight against infectious diseases occurring among animals was the main form of protection. An example of the impact and effectiveness of the established regulations is combating one of the most dangerous zoonotic diseases — rabies.